

ΤΟ ΒΑΡΟΣ ΤΟΥ ΠΑΡΕΛΘΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΟΙ ΑΒΕΒΑΙΟΤΗΤΕΣ ΤΟΥ ΜΕΛΛΟΝΤΟΣ

*Συγκρούσεις ανάμεσα στα εκπαιδευτικά συνδικάτα και
την κυβέρνηση για το ζήτημα της «επετηρίδας»*

Χάρης Αθανασιάδης, κοινωνιολόγος - εκπαιδευτικός

Νίκος Μαραντζίδης, δρ Πολιτικής Κοινωνιολογίας, λέκτορας Παν/μίου Μακεδονίας

Εισαγωγή

Μια από τις τρεις σημασίες της λέξης «επετηρίδα» είναι και η ακόλουθη: «ονομαστικός κατάλογος αξιωματικών, υπαλλήλων κ.λπ. κατά σειρά αρχαιότητας»¹. Με αυτήν περίπου τη σημασία της, η λέξη «επετηρίδα» χρησιμοποιήθηκε στην τρέχουσα συνδικαλιστική και πολιτική διάλεκτο για να αποδώσει το ισχύον σύστημα πρόληψης των εκπαιδευτικών. Σύμφωνα με το σύστημα αυτό, οι διορισμοί γίνονται από ετήσιους πίνακες, οι οποίοι καταρτίζονται με βάση την ημερομηνία υποβολής της αίτησης των υποψηφίων².

Κατά το σχολικό (και συνδικαλιστικό) έτος 1997-98, η «επετηρίδα» βρέθηκε στο επίκεντρο της αντιπαράθεσης ανάμεσα στην κυβέρνηση και τα εκπαιδευτικά συνδικάτα. Η πρώτη επεδίωκε την κατάργησή της, τα δεύτερα τη διατήρησή της. Βέβαια, η αντιπαράθεση κυβέρνησης και συνδικάτων για ζητήματα εργασιακών σχέσεων είναι φαινόμενο συνηθισμένο και αναμενόμενο. Στην προκειμένη περίπτωση, ωστόσο, υπήρχε μια ιδιαιτερότητα: η εκατέρωθεν άρνηση για οποιοδήποτε συμβιβασμό και η επακόλουθη οξυψία της σύγκρουσης.

Στη μελέτη μας, αντιμετωπίζοντας την πολιτική της κυβέρνησης ως δεδομένη, θα επικεντρωθούμε αποκλειστικά στη δράση των εκπαιδευτικών συνδικάτων. Υπεισερχόμαστε έτσι στη συζήτηση για τις «μορφές διαμαρτυρίας», για τις αιτίες που τις προκαλούν και, φυσικά, για τα κίνητρα των ατομικών και συλλογικών τους υποκειμένων. Η έρευνα σχετικά με το ερώτημα «γιατί οι άνθρωποι ξεσηκώνονται» χρονολογείται από τις παλαιότερες στο χώρο των κοινωνικών επιστημών: οι ερμηνευτικές προσπάθειες άρχισαν ήδη από τον 18ο αιώνα³.

---

1. Λεξικό Τεγόπουλου-Φιτράκη.

2. Βλ. άρθρο 15, κεφ. Β', § 1 του Ν. 1566/1985, ΦΕΚ 167Α'/30-9-1985. Ως δεύτερο κριτήριο και μόνο για τους δασκάλους και νηπιαγωγούς που υποβάλλουν τα δικαιολογητικά τους στην ίδια χρονική περίοδο λαμβάνεται υπόψη ο βαθμός πτυχίου: ό.π., κεφ. Α', § 1. Για μια εκτενέστερη ανάλυση των σχετικών διατάξεων του νόμου βλ. Διονύσιος Κλάδης, *Η βασική εκπαίδευση και το σύστημα διορισμού των ελλήνων εκπαιδευτικών*, Αθήνα, 1991.

3. Jérôme Lafargue, *La protestation sociale*, Paris, Nathan, 1998, σελ. 7.

Ανάμεσα σε μια πλειάδα ερμηνευτικών σχολών ξεχωρίζουν δύο: Οι ψυχοκοινωνικές μελέτες του φαινομένου, που κάνουν την εμφάνισή τους με τις αναλύσεις των Hippolite Taine και Gabriel Tarde στα τέλη του 19ου αι. και η θεωρία της κινητοποίησης των πόρων (*resource mobilization theory*), η οποία, εγκαταλείποντας κάθε ψυχο-κοινωνική ανάλυση των κοινωνικών κινήματων, αναδεικνύει σε κεντρικό πυρήνα της ανάλυσής της την υπόθεση πως το άτομο συμμετέχει σε μια συλλογική δράση αφού πρώτα σταθμίσει κόστος και οφέλη και διαπιστώσει ότι υπερέρχουν τα δεύτερα. Έγιναν, ωστόσο, και ορισμένες απόπειρες για τη σύνθεση των δύο αντιπθέμενων τάσεων. Ενδεικτικά αναφέρουμε τις προσπάθειες του Klandermans, ο οποίος επιχειρήσε να αναλύσει όχι τα ατομικά χαρακτηριστικά ή την ψυχολογική κατάσταση των υποκειμένων, αλλά την ψυχολογική διαδικασία του υπολογισμού κόστους και ωφέλειας. Επιχείρησε, δηλαδή, να εισάγει κοινωνιοψυχολογικές παραμέτρους σε μια τυπικά ορθολογική διαδικασία⁴.

Μέσα από αυτό το τελευταίο θεωρητικό πρίσμα προσεγγίζουμε το αντικείμενό μας. Ενώ, δηλαδή, ενάντια σε δομικές ή λειτουργικές προσεγγίσεις, αποδεχόμαστε την ορθολογικότητα των υποκειμένων κατά τη λήψη των αποφάσεων (στάθμιση κόστους, ωφέλειας), ταυτόχρονα θεωρούμε πως ιδεολογίες ή/και δυσφορίες βιωμένες από τα υποκείμενα, οι οποίες ενδεχομένως δε σχετίζονται άμεσα με το πρόβλημα στο οποίο εκείνη τη στιγμή καλούνται να απαντήσουν, έρχονται να επηρεάσουν τον τρόπο με τον οποίο (τα άτομα) αντιλαμβάνονται τα συμφέροντά τους⁵.

Φυσικά στην προκειμένη περίπτωση, το ζήτημα δεν αφορά μόνο τα μέλη των συνδικάτων, το γιατί ως άτομα επέλεξαν να μετέχουν στη συγκρουσιακή διαδικασία, αλλά και τα ίδια τα συνδικάτα, το γιατί ως οργανωμένα σύνολα και ως ηγεσίες επέλεξαν τη στρατηγική της ρήξης. Και σ' αυτή την περίπτωση θα κινηθούμε στα πλαίσια της ίδιας προσέγγισης. Θα προσπαθήσουμε να διακρίνουμε τον τρόπο με τον οποίο έγινε αντιληπτή η «αναμενόμενη ωφέλεια» (*expected utility*) από το συνδικάτο στη συγκεκριμένη συγκυρία⁶. Θα υποθέσουμε, λοιπόν, πως η στρατηγική χαράχτηκε με ορθολογικά κριτήρια, πάνω στα οποία όμως είχαν ήδη εγγραφεί αξίες, δυσφορίες και φόβοι που είχαν κάνει την εμφάνισή τους από καιρό. Δεν πρέπει, βέβαια, να ξεχνούμε πως στο εσωτερικό των συνδικάτων λειτουργούν παρατάξεις, οι οποίες δρουν και αυτές ορθολογικά, προσπαθώντας ταυτόχρονα να μεγιστοποιήσουν την ισχύ τους. Έτσι η στρατηγική του συνδικάτου δεν πρέπει να γίνει αντιληπτή ως μια ενιαία επιλογή, αλλά ως το κοινό σημείο επιμέρους

4. Bert Klandermans, «Mobilization and Participation: Social Psychological Expansions of Resource Mobilization Theory», *American Sociological Review*, n. 49, 1984, σσ. 583-600.

5. Γύρω από αυτό το θέμα βλ. για παράδειγμα, Albert Hirschman, *Development projects Observed*, Washington, Brookings Institution, 1967, σελ. 197· Michel Crozier, Erhard Friedberg, *L'acteur et le système*, Paris, Seuil, 1977, σσ. 307-326· Νίκος Μαραντζίδης, «Το παράλογο στην εκλογική συμπεριφορά», *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, τχ. 23, 1998, σσ. 65-84.

6. John von Neumann-Oskar Morgenstern, *Theory of games and economic behavior*, Princeton, Princeton University Press, 1953. Επίσης στα ελληνικά βλ. Στάθης Καλύβας, «Ορθολογική επιλογή και συγκριτική πολιτική», *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 10:84-121, 1997.

ορθολογικών επιλογών και ως αποτύπωση του εσωτερικού συσχετισμού δυνάμεων.

Για να γίνουμε πιο συγκεκριμένοι: θεωρούμε πως το αίτημα των εκπαιδευτικών συνδικάτων αυτό καθαυτό (η διατήρηση της «επετηρίδας»), φαινομενικώς τουλάχιστον, δε δικαιολογεί το μέγεθος των αντιδράσεών τους για τρεις κυρίως λόγους: α) δεν αφορά άμεσα τους ήδη διορισμένους εκπαιδευτικούς, β) δεν επηρεάζει τον αριθμό των προσλήψεων και γ) η διαδικασία που το υπουργείο θεσμοθέτησε — ο διαγωνισμός του ΑΣΕΠ — δεν αφήνει περιθώρια για ανάπτυξη πελατειακών σχέσεων. Έτσι, λοιπόν, βασική μας υπόθεση είναι πως τα εκπαιδευτικά συνδικάτα προσέλαβαν την κατάργηση της «επετηρίδας» ως εχθρική ενέργεια, επειδή την εξέλαβαν ως μια σημαντική απειλή για το σύνολο πλέγμα των εργασιακών τους σχέσεων (αξιολόγηση, μονιμότητα, ασφαλιστικό, βαθμολογική και μισθολογική εξέλιξη κ.λπ.). Το πλέγμα αυτό θεωρείται από τους εκπαιδευτικούς ιστορική κατάκτηση του κινήματός τους, και η πρώτη ρωγμή εκλαμβάνεται ως προανάκρουσμα της καθολικής ανατροπής του. Με τη σειρά της, η τέτοια πρόσληψη συναρτάται με διάχυτες φοβίες, δυσφορίες και αβεβαιότητες των εκπαιδευτικών, οι οποίες τροφοδοτούν ένα συνδικαλιστικό κλίμα ριζοσπαστικοποίησης και ταυτόχρονα τροφοδοτούνται από αυτό.

A. Η εμφάνιση του ζητήματος

Το φθινόπωρο του 1990, ο τότε υπουργός Παιδείας Β. Κοντογιαννόπουλος (κυβέρνηση Νέας Δημοκρατίας) έθεσε για πρώτη φορά, στα πλαίσια μιας γενικότερης εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης, το ζήτημα της «επετηρίδας»⁷. Οι κινητοποιήσεις των εκπαιδευτικών που ακολούθησαν, και κυρίως οι καταλήψεις σχολείων από τους μαθητές το χειμώνα του 1991 και τα αιματηρά τους επακόλουθα (δολοφονία του καθηγητή Ν. Τεμπονέρα - 9/1/1991), οδήγησαν στην παραίτηση του Κοντογιαννόπουλου και στη ματαίωση της μεταρρύθμισης που σχεδίασε.

Ο διάδοχός του Γ. Σουφλιάς προσπάθησε να κερδίσει τη συναίνεση των εκπαιδευτικών οργανώνοντας έναν «Εθνικό Διάλογο για την Παιδεία». Ένα από τα θέματα του διαλόγου ήταν, και πάλι, το ζήτημα της «επετηρίδας»⁸. Όμως τελικά, παρ' ότι υλοποίησε ορισμένες άλλες πτυχές του εκπαιδευτικού του προγράμματος, ο Σουφλιάς δεν επιχείρησε την κατάργησή της. Παρόμοια έπραξαν και οι κυβερνήσεις του ΠΑΣΟΚ στο διάστημα 1993-1996, συντηρώντας ωστόσο το θέμα στην επικαιρό-

7. ΥΠ.Ε.Π.Θ., *Προτάσεις για τον εκσυγχρονισμό του εκπαιδευτικού μας συστήματος*, Αθήνα, 1990, σελ. 6.

8. Βλ. συνέντευξη του Γ. Σουφλιά, εφ. *Το Βήμα*, 24/3/1991. Τα συνδικάτα θα ανηδράσουν στον «Εθνικό Διάλογο» θεωρώντας α) πως πρόκειται για τέχνασμα και οι αποφάσεις έχουν ήδη ληφθεί και β) πως αποβλέπει στον παραμερισμό των συνδικάτων μια και απευθύνεται σε κάθε εκπαιδευτικό ατομικά. Ανάμεσα στις αντιδράσεις ξεχωρίζει το ομαδικό κάψιμο των εντύπων του διαλόγου έξω από το υπουργείο Παιδείας. Για μια συνοπτική και κριτική παρουσίαση της στάσης των εκπαιδευτικών συνδικάτων βλ. Θανάσης Σταματάκος και Νίκος Σύφαντος, «Διάλογος και Εκπαιδευτικοί», περ. *Εκπαιδευτική Κοινότητα*, τεύχ. 12, Μάιος-Ιούνιος, 1991, σσ. 8-9.

τητα με σποραδικές δηλώσεις κυβερνητικών στελεχών⁹. Τέλος, επίμονες φήμες για επικείμενη κατάργηση της «επετηρίδας» κυκλοφόρησαν την άνοιξη του 1997, κατά τη μεγάλη απεργία των εκπαιδευτικών για το μισθολόγιο και αμέσως μετά από αυτή. Ο τότε και νυν υπουργός Παιδείας Γ. Αρσένης προέβη σε επίσημη διάψευση (24/7/97), αλλά ένα μήνα αργότερα προχώρησε στην εσπευσμένη ψήφιση του νόμου 2525. Με το άρθρο 6 του νόμου αυτού η «επετηρίδα» αντικαθίσταται από διαγωνισμό, σταδιακά μέσα σε μια πενταετία (1998-2002)¹⁰.

Όπως είδαμε, τα δυο μεγάλα κόμματα βρέθηκαν σύμφωνα στην κατάργηση της «επετηρίδας». Σύμφωνη θα βρεθεί και η Πολιτική Άνοιξη. Από τα κόμματα της Αριστεράς ο Συνασπισμός θα συναινέσει στην κατάργηση, προτείνοντας ωστόσο ένα διαφορετικό εναλλακτικό σύστημα από αυτό του υπουργείου¹¹. Στο ρόλο της αντιπολίτευσης θα παραμείνουν μόνο το ΚΚΕ και το ΔΗΚΚΙ. Αξίζει, τέλος, να τονίσουμε πως γνωστοί πανεπιστημιακοί δάσκαλοι θα ρίξουν το ειδικό τους βάρος στην πλευρά της κατάργησης¹². Συμπερασματικά, λοιπόν, μπορούμε να υποστηρίξουμε πως η κατάργηση της «επετηρίδας» υπήρξε, κατά την τρέχουσα δεκαετία, μία από κείνες τις στοχεύσεις των κυβερνήσεων που ξεπερνούν τις επιμέρους κομματικές πολιτικές και απολαμβάνουν ευρύτερης αποδοχής.

Απέναντι σ' αυτή την ευρεία συμφωνία του πολιτικού κόσμου, θα παραταχθεί η άρνηση των εκπαιδευτικών συνδικάτων να αποδεχθούν ένα οποιοδήποτε διαφορετικό σύστημα προσλήψεων. Μια άρνηση συμπαγής. Παρατηρούμε το σπάνιο φαινόμενο της πλήρους ομοφωνίας των ποικίλων συνδικαλιστικών δυνάμεων. Οι δυο εκπαιδευτικές ομοσπονδίες (ΟΛΜΕ και ΔΟΕ) θα συντονιστούν ταχύτατα και θα συνερ-

9. Ενδεικτικά, ο τότε υπουργός Παιδείας Γ. Παπανδρέου υποστήριξε στη Βουλή (20/3/95) πως η επετηρίδα «ούτε την αξιοκρατία προωθεί ούτε την ανεργία θεραπεύει ούτε το επάγγελμα του εκπαιδευτικού τιμά»· βλ. *Πρακτικά Βουλής (ολομέλεια)*, Η' Περίοδος, Σύνοδος Β', Συνεδρίαση 97η, Δευτέρα 20-3-1995, σελ. 4490. Τον Οκτώβριο του ίδιου έτους σε σεμινάριο που οργάνωσε το ΥΠΕΠΘ κυκλοφόρησε και η έκθεση εμπειρογνομώνων του ΟΟΣΑ για το ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα. Στην έκθεση ουσιαστικά καταγράφονται τέσσερις βασικές προτάσεις για τη γενική εκπαίδευση. Η δεύτερη από αυτές αφορά τον τρόπο πρόσληψης του εκπαιδευτικού προσωπικού και προτείνει την κατάργηση της «επετηρίδας»· βλ. Κριτική επισκόπηση του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος από τον ΟΟΣΑ. Προκαταρκτικά συμπεράσματα των εμπειρογνομώνων, Αθήνα, Οκτώβριος 1995. Η πολιτική ηγεσία του ΥΠΕΠΘ αποδέχτηκε τις υποδείξεις του ΟΟΣΑ και οι προτάσεις που αργότερα διατύπωσε βασιζόμενα στην έκθεσή του· βλ. εφ. *Το Βήμα*, 2-7-1995.

10. Βλ. Ν. 2525, ΦΕΚ 188Α', 23/9/1997. Τα μέτρα ανακοινώθηκαν στις 1/8/97. Το νομοσχέδιο κατατέθηκε στη Βουλή στις 22/8/97. Συζητήθηκε και ψηφίστηκε στις 3 και 4/9/97. «Είχαμε πει ότι δεν θα θέσουμε το θέμα, αλλά ετέθη τόσο από την κοινωνία όσο και από τα κόμματα», απολογήθηκε για τη διάψευση ο υφυπουργός Παιδείας Γιάννης Ανθόπουλος, εφ. *Ελευθεροτυπία*, 8/8/1997.

11. Βλ. εφ. *Αυγή*, 14/6/1998.

12. Βλ. ενδεικτικά, Άννα Φραγκουδάκη, «Η επετηρίδα των εκπαιδευτικών», εφ. *Τα Νέα*, 16/8/1997· Γιάννης Πανούσης, «Διορισμός με μόρια», εφ. *Τα Νέα*, 2/8/1997, Κώστας Γεωργουσόπουλος, «Το κεκτημένο φυγείν αδύνατον», εφ. *Τα Νέα*, 10/6/1997· Γιώργος Γραμματικάκης, «Η κρίσιμότητα μιας μεταρρύθμισης», εφ. *Τα Νέα*, 24/10/1997· Πέτρος Γέμπος, «Νέες διαδικασίες αξιολόγησης», εφ. *Εξουσία*, 6/8/1997.

γαστούν αρμονικά παρά τις παραδοσιακά «ψυχρές» σχέσεις τους. Σε πρωτοβάθμιο επίπεδο, καμιά ΕΛΜΕ και κανένας δασκαλικός σύλλογος δε θα διαφοροποιηθεί¹³. Περισσότερο εντυπωσιακή, όμως, υπήρξε η στάση των επιμέρους παρατάξεων που δραστηριοποιούνται στο εσωτερικό των συνδικάτων. Ενώ στην συνήθη πρακτική, στην εξοντωτική δηλαδή μεταξύ τους αντιπαράθεση που συχνά ακυρώνει κάθε συνδικαλιστική δράση, θα υποστείλουν τις σημαίες τους και θα εμφανιστούν σχετικά ενωμένες¹⁴. Ακόμα και οι σύλλογοι αναπληρωτών, οι οποίοι συγκροτήθηκαν συγκυριακά και με σκοπό την εξυπηρέτηση των στενά δικών τους συμφερόντων, θα ξεκαθαρίσουν πως «είναι αποφασισμένοι να περιφρουρήσουν με κάθε μέσο την επετηρίδα»¹⁵.

Η κυβερνητική πρόθεση, λοιπόν, θα συναντήσει τη συμπαγή άρνηση των συνδικάτων και αναπόφευκτα θ' αρχίσει η αντιπαράθεση. Η κυβέρνηση, αξιοποιώντας τη θερινή αδράνεια των συνδικάτων, θα προβεί σε αιφνίδια κατάθεση και ψήφιση του

13. Οι ΕΛΜΕ και οι «σύλλογοι» είναι οι πρωτοβάθμιες συνδικαλιστικές οργανώσεις των καθηγητών και δασκάλων αντίστοιχα. Οι πρώτες ανέρχονται σε 85 και οι δεύτεροι σε 148.

14. Στα δύο εκπαιδευτικά συνδικάτα δραστηριοποιούνται πέντε παρατάξεις: Η ΠΑΣΚ που πρόσκειται στο ΠΑΣΟΚ, η ΔΑΚΕ που πρόσκειται στη ΝΔ, η ΔΕΕ που πρόσκειται στο ΚΚΕ, η ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ (ή ΠΡΩΤΟΒΟΥΛΙΑ) που πρόσκειται στον Συνασπισμό και οι ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ που κινούνται στο χώρο της εξωκοινοβουλευτικής Αριστεράς. Κατά το 1997-98 ο συσχετισμός δυνάμεων στις διοικήσεις των δύο ομοσπονδιών είχε ως εξής: Στην ΟΛΜΕ: ΠΑΣΚ 4, ΔΑΚΕ 3, Συνεργασία 2, ΔΕΕ 1, Παρεμβάσεις 1. Στην ΔΟΕ: ΠΑΣΚ 6, ΔΑΚΕ 3, ΔΕΕ 1, Πρωτοβουλία 1.

15. Βλ. Γιάννης Χαλλιორής, πρόεδρος των αναπληρωτών, εφ. *Εξουσία*, 11/2/1998. Χρειάζεται ίσως να διευκρινίσουμε πως εκτός από τις δύο εκπαιδευτικές ομοσπονδίες (ΟΛΜΕ, ΔΟΕ), στο ζήτημα της «επετηρίδας» ενεργοποιήθηκαν δύο ακόμα συνδικαλιστικές οργανώσεις: η Ένωση Αδιοριστών (ΠΕΑΕ) και η Ένωση Αναπληρωτών (ΠΕΑ). Η Ένωση Αδιοριστών εμφανίστηκε στα 1990, ταυτόχρονα με το ζήτημα της «επετηρίδας», αρχικά ως Επιτροπή και γρήγορα ως Πανελλήνια Ένωση· βλ. την πρώτη της ανακοίνωση, περ. *Αντιπετράδια της Εκπαίδευσης*, τεύχ. 12, φθινόπωρο 1990, σσ. 27-28· πρβλ. *ό.π.*, τεύχ. 15, καλοκαίρι 1991, σελ. 19. Συνδέεται με σχεδόν 20 ακόμα αντίστοιχες επαρχιακές ενώσεις και όλες μαζί εμφανίζουν 5.000 περίπου μέλη (σύμφωνα με στοιχεία που μας έδωσε ο Γ. Γαλάνης, μέλος του ΔΣ της Ένωσης κατά το 1997-98). Η ΠΕΑΕ υπερασπίζει μαχητικά το θεσμό της «επετηρίδας». Η διοίκησή της ελέγχεται από εκπαιδευτικούς που κινούνται στον ιδεολογικό και πολιτικό χώρο της εξωκοινοβουλευτικής Αριστεράς, πράγμα που επιτείνει τη μαχητικότητα λόγων και πρακτικής. Όταν, όμως, ψηφίστηκε ο Νόμος 2525, οι πιο άμεσα θιγόμενοι, οι αναπληρωτές δάσκαλοι και καθηγητές, θα συσπειρωθούν τάχιστα σε ξεχωριστούς συλλόγους. Από το Σεπτέμβριο του 1997 ως το Δεκέμβριο του ίδιου έτους θα ιδρυθούν 42 σύλλογοι σε ισάριθμους νομούς με σύνολο μελών περίπου 4.000. Τον Ιανουάριο του '98 θα συσπειρωθούν σε δευτεροβάθμια οργάνωση (ΠΕΑ) και θα εκλέξουν 5μελή συντονιστική επιτροπή. Η επιτροπή θα πιέζει τόσο τα εκπαιδευτικά συνδικάτα όσο και το υπουργείο Παιδείας να αποδεχτούν μια ειδική ρύθμιση για τον κατ' εξαίρεση διορισμό των αναπληρωτών, ακολουθώντας ουσιαστικά ένα δικό της δρόμο. Ωστόσο, τελικά οι δύο ενώσεις (Αδιοριστών και Αναπληρωτών) θα συνεργαστούν, τόσο μεταξύ τους όσο και με τις δύο εκπαιδευτικές ομοσπονδίες. Η Ένωση Αναπληρωτών χωρίς να εγκαταλείψει τον ειδικό στόχο της, θα ταχθεί δημόσια υπέρ της επετηρίδας «για να μην έρθει σε σύγκρουση με τις εκπαιδευτικές ομοσπονδίες και το κοινό αίτημα των εκπαιδευτικών» (από συνέντευξη που μας παραχώρησε ο αντιπρόεδρος της ΠΕΑ Γ. Κληρήφανος).

νόμου από το Γ θερινό τμήμα της Βουλής. Οι δυο ομοσπονδίες θα περιοριστούν να διακηρύξουν την αντίθεσή τους και να δηλώσουν πως θα αποτρέψουν την εφαρμογή του νόμου με κάθε μέσο. Στη διάρκεια του συνδικαλιστικού έτους 1997-98, οι δυο φορείς εξουσίας θα επιδοθούν σε έναν παρατεταμένο πόλεμο δηλώσεων και ανακοινώσεων μέσω του τύπου. Την κλιμάκωση θα επιχειρήσουν τα συνδικάτα κηρύσσοντας απεργία στις ημέρες διενέργειας του διαγωνισμού (Παρασκευή 12-6 ως Δευτέρα 15-6-98).

Από μόνη της, ωστόσο, η απεργία δεν αποτελεί απόδειξη μαχητικότητας. Στην περίοδο της μεταπολίτευσης οι ολιγοήμερες απεργίες εκφυλίστηκαν σε μια τρέχουσα συνδικαλιστική πρακτική. Συχνά κηρύσσονται για ασήμαντους λόγους ή «για την τιμή των όπλων». Για να αποκτήσει βαρύτητα μια μικρή απεργία χρειάζεται μια μεγάλη συγκέντρωση. Τέτοιες μαζικές συγκεντρώσεις υπήρξαν αρκετές τόσο στην Αθήνα όσο και στην επαρχία. Υπήρξε, όμως, και κάτι περισσότερο που έκανε αυτή την απεργία να ξεχωρίσει. Ήταν οι εξαιρετικά βίαιες συγκρούσεις των απεργών με τα ΜΑΤ έξω από τα εξεταστικά κέντρα. Τα τηλεοπτικά δελτία των ημερών εκείνων εικονογράφησαν νομίζουμε με επάρκεια την εκατέρωθεν αδιαλλαξία και αποφασιστικότητα¹⁶. Παρόμοιες συγκρούσεις υπήρξαν βέβαια πάμπολλες σε εργατικές κινητοποιήσεις, ακόμα και σε κινητοποιήσεις του ευρύτερου δημόσιου τομέα. Οι εκπαιδευτικοί, όμως, δεν είχαν παράδοση σε τέτοιου είδους πρακτικές. Η δημόσια εικόνα τους ως εκφραστών του δέοντος και ο διπτός (επαγγελματικός και επιστημονικός) χαρακτήρας των συνδικάτων τους επέβαλλαν την «ευπρέπεια», ή έστω το χιούμορ, ακόμα και στις μαχητικότερες διαδηλώσεις τους. Είναι επίσης γεγονός πως οι «οδομαχίες» δεν είχαν προβλεφθεί από τις διοικήσεις των συνδικάτων. Δεν έγινε, όμως, και καμιά προσπάθεια να αποτραπούν ή έστω να περιοριστούν. Αντιθέτως, κορυφαία συνδικαλιστικά στελέχη (κυρίως της Αριστεράς) συμμετείχαν ενεργά, ενώ ακόμη και η παράταξη ΠΑΣΚ, που πρόσκειται στο κυβερνών κόμμα, δικαιολόγησε τη βία των απεργών θεωρώντας την ως λογικό επακόλουθο της κρατικής βίας.

B. Η ερμηνεία

Όπως ήδη τονίσαμε στην εισαγωγή, δε θα μας απασχολήσουν οι λόγοι που ώθησαν την κυβέρνηση να καταργήσει το θεσμό της «επετηρίδας», ούτε οι απίτες της ακαμψίας και της αδιαλλαξίας της. Θεωρώντας την κυβερνητική πολιτική ως δεδομένη, θα

16. Τα γεγονότα θα απασχολήσουν τα κεντρικά δελτία ειδήσεων και τα πρωτοσέλιδα όλων σχεδόν των εφημερίδων από την Παρασκευή 12/6/1998 ως την Τρίτη 16/6/1998. Για μια πλήρη καταγραφή των «μετώπων» βλ. το ρεπορτάζ «Τα 30 ηφαίστεια της Παιδείας», εφ. *Ελευθεροτυπία*, 12/6/1998. Από τη σύγκρουση νικητής θα εξέλθει ο θεσμικά ισχυρότερος φορέας εξουσίας, η κυβέρνηση. Η νίκη της, ωστόσο, χαρακτηρίστηκε και ήταν «πύρρειος». Η μικρή συμμετοχή στο διαγωνισμό, οι παρατυπίες που λόγω των συγκρούσεων έγιναν, το ελάχιστο ποσοστό επιτυχίας (5,5%), οι προσφυγές εκπαιδευτικών και συνδικάτων στα δικαστήρια και το ΣτΕ, όλα αυτά αποτέλεσαν σοβαρά πλήγματα στο κύρος του νέου θεσμού.

επικεντρωθούμε αποκλειστικά στις αιτίες που ώθησαν τα εκπαιδευτικά συνδικάτα στην άρνηση διαπραγμάτευσης και συμβιβασμού και στις έντονες πρακτικές δράσης. Με άλλα λόγια, θα προσπαθήσουμε να απαντήσουμε στο ερώτημα «γιατί τα εκπαιδευτικά συνδικάτα προσέλαβαν την κυβερνητική παρέμβαση ως απόλυτα εχθρική».

Σύμφωνα με την ανάλυσή μας, οι βασικοί ερμηνευτικοί παράγοντες είναι τρεις: Παράγοντας πρώτος: *Το βάρος του παρελθόντος*

Η κάθε γενιά εκπαιδευτικών, με την είσοδό της στην εκπαίδευση, γίνεται αποδέκτης ποικίλων διηγήσεων του παρελθόντος, ως επί το πλείστον δυσάρεστων και αλγεινών. Οι συχνές και αυθαίρετες μεταθέσεις, οι απρόσμενες επισκέψεις των επιθεωρητών, οι εκθέσεις αξιολόγησης και, σε ακραίες περιπτώσεις, οι απολύσεις στοιχειώνουν στις σκέψεις των νεοτέρων. Μια συλλογική μνήμη αυθαιρειών και διώξεων, στα όρια του μύθου και της πραγματικότητας, μεταβιβάζεται από γενιά σε γενιά¹⁷. Η «επετηρίδα» δεν μπορούσε παρά να αποτελεί μέρος αυτής της κλαδικής μνήμης. Σύμφωνα με την κυρίαρχη εικόνα, πριν από αυτή, ένα εκτεταμένο πλέγμα πελαταικών σχέσεων και ευνοιοκρατίας όριζε τις προσλήψεις των εκπαιδευτικών. Οι σχετικές αφηγήσεις, ωστόσο, είναι εξαιρετικά θολές, σε σημείο που κορυφαία συνδικαλιστικά στελέχη να μη γνωρίζουν ούτε καν τη χρονική περίοδο που θεσμοθετήθηκε η «επετηρίδα». Αυθαίρετα ο θεσμός ανάγεται στο πρόσφατο ή στο απώτατο παρελθόν και εξίσου αυθαίρετα θεωρείται κατάκτηση του κλάδου μετά από πολύχρονους αγώνες. Ο πρόεδρος της ΟΛΜΕ, για παράδειγμα, θα τονίσει κατ' επανάληψιν στον Τύπο πως «καταργείται η επετηρίδα, θεσμός ενός αιώνα...», ενώ η Ένωση Αδιορίστων θα υποστηρίξει πως «η επετηρίδα ως θεσμός εδραιώνεται στη χώρα μας μετά τη μεταπολίτευση, αποτυπώνοντας το αίτημα για διαφάνεια, αντικειμενικότητα και δικαιοσύνη»¹⁸. Φυσικά, και στη μία και στην άλλη περίπτωση ενδυναμώνεται η ηθική διάσταση του αιτήματος: γιατί είτε πρόκειται για έναν θεσμό ιστορικών μεγεθών που είναι αδύνατο να καταργηθεί σε μια νύχτα, είτε πρόκειται για έναν θεσμό της δημοκρατίας (μεταπολίτευση) που όποιος τον καταργήσει είναι ύποπτος για τα πολιτικά του φρονήματα. Εντέλει, παράγεται μια μυθολογία του κινήματος, η οποία ελάχιστη σχέση έχει με την πραγματικότητα¹⁹.

17. Πραγματικά γεγονότα πάνω στα οποία εδράζονται οι σχετικές αφηγήσεις υπήρξαν πάμπολλα. Ενδεικτικά βλ. για τον 19ο αι. Ι.Ε. Πυργιωτάκης, *Η οδύσσεια του διδασκαλικού επαγγέλματος*, Κυριακίδης, Θεσσαλονίκη, 1992· για τον 20ό αι. ως την μεταπολίτευση, Γιάννης Καποσαντώνης, *Οι δάσκαλοι στους αγώνες για ψωμί, παιδεία, ελευθερία, Σύγχρονη Εποχή*, Αθήνα, 1981· για τη μεταπολίτευση, Εύη Ζαμπέτα, *Η εκπαιδευτική πολιτική στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση 1974-1989*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1992.

18. Βλ. ενδεικτικά Νίκος Τσούλιας, «Η πολιτική πρόκληση μιας μεταρρύθμισης», εφ. *Τα Νέα*, 28/1/1998 και την ανακοίνωση της ΠΕΑΕ, *Το Δελτίο της ΠΕΑΕ*, τεύχ. 8-9, Απρίλιος 1997.

19. Για την ιστορική ακρίβεια, η «επετηρίδα» θεσμοθετήθηκε στα 1937 και αποτύπωνε τη συγκεκριμένη λογική του μεταξικού καθεστώτος μάλλον παρά αιτήματα των εκπαιδευτικών συνδικάτων, τα οποία άλλωστε είχαν διαλυθεί μετά το βενιζελικό κίνημα του '35. Η κυβέρνηση του Μεταξά θα

Η επίδραση της μυθολογίας του παρελθόντος στο παρόν (και η σύγχρονη λειτουργία που επιτελεί) γίνεται έκδηλη στον επίσημο λόγο των εκπαιδευτικών συνδικάτων για την «επετηρίδα». Ως βασικό επιχείρημα για την υπεράσπισή της προβλήθηκε συστηματικά το ακόλουθο: *Η επετηρίδα είναι το μόνο αξιόπιστο, φερέγγυο και αδιάβλητο σύστημα πρόσληψης. Η κατάργησή της θα επιφέρει την κυριαρχία των πελατειακών σχέσεων και του «ρουσφετιού».* Το επιχείρημα αυτό απαντάται σε όλα τα σχετικά κείμενα των εκπαιδευτικών συνδικάτων²⁰ καθώς και στις συνεντεύξεις των ηγετικών τους στελεχών²¹. Ακόμα περισσότερο: συνήθως είναι το μοναδικό που προβάλλεται. Σπανίως και εμφανώς επικουρικά πλαισιώνεται και από ορισμένα άλλα²². Η εμμονή αυτή, αν αποκοπεί από την κλαδική μυθολογία, φαντάζει ανεξήγητη μια και ο διαγωνισμός ανατέθηκε στο ΑΣΕΠ και οι ως τότε διαγωνισμοί που οργάνωσε το ΑΣΕΠ δεν καταγγέθηκαν ως διαβλητοί από καμιά πηγή. Το βάρος του παρελθόντος όμως είναι τέτοιο, ώστε, 'παρ' ότι στην αναμέτρησή του με σύγχρονες πραγματικότητες το επιχείρημα αποδεικνύεται αίολο, στη σκέψη των εκπαιδευτικών παραμένει αταπόδεικτο και γι' αυτό «ατράνταχτο».

συγκεντροποιήσει το καθεστώς μεταφέροντας το δικαίωμα προσλήψεων από τα περιφερειακά Εποπτικά Συμβούλια στο υπουργείο Παιδείας και ορίζοντας ως μοναδικό κριτήριο την ημερομηνία υποβολής της αίτησης: βλ. Α. Ν. 692, «Περί του τρόπου διορισμού λειτουργών στοιχειώδους εκπαίδευσης και τροποποιήσεων διατάξεων εκπαιδευτικών νόμων», ΦΕΚ 197Α/24-5-1937. Για να επιτευχθεί ο έλεγχος των προσλήψεων ο νόμος με ειδική διάταξη όριζε να διαγράφονται από την «επετηρίδα» όσοι υποψήφιοι ήταν ύποπτοι για «ανατρεπτικά φρονήματα». Πριν από το νόμο του Μεταξά οι προσλήψεις διενεργούνταν σχετικά αποκεντρωμένα (από τα περιφερειακά Εποπτικά Συμβούλια) και ως κριτήρια χρησιμοποιούνταν με ιεραρχική σειρά τα ακόλουθα πέντε: εντοπιότητα, θύματα πολέμου, διδακτική προϋπηρεσία, ημερομηνία υποβολής της αίτησης, βαθμός πτυχίου, βλ. Δ. 5653 Περί διοικήσεως της Εκπαίδευσης, ΦΕΚ 149/1932.

20. Ενδεικτικά: «Είναι ο πιο φερέγγυος και αξιόπιστος θεσμός από συστάσεως ελληνικού κράτους, που απήλλαξε την εκπαιδευτική κοινότητα από τις εκφυλιστικές όψεις ενός διευρυμένου πελατειακού συστήματος», από επιστολή της ΔΟΕ προς τον ΥΠΕΠΘ (23/10/1996), *Διδακταλικό Βήμα*, τεύχ. 1085, Νοέμβριος-Δεκέμβριος 1996, σελ. 24. «Σε καμιά περίπτωση οι καθηγητές δεν θα δεχτούν να υποταχθούν σε ρουσφετολογικές πρακτικές που μειώνουν προσωπικότητες και αξίες και χειραγωγούν την ίδια την εκπαιδευτική πράξη», από ανακοίνωση της ΟΛΜΕ για την επετηρίδα, *Πληροφοριακό Δελτίο της ΟΛΜΕ*, τεύχ. 651, Σεπτέμβριος-Νοέμβριος 1996. «Το μόνο δίκαιο και αδιάβλητο σύστημα διορισμών, αυτό που επέτρεψε στους εκπαιδευτικούς, όσο ήταν δυνατόν, να κρατηθούν μακριά από τα γραφεία των βουλευτών και το κομματικό ρουσφέτι...», *Το Δελτίο της ΠΕΑΕ*, τεύχ. 11, Ιανουάριος 1998.

21. Ενδεικτικά: «[Η επετηρίδα] διαφύλαξε τους εκπαιδευτικούς από τις βουλιμίες ενός διευρυμένου πελατειακού συστήματος», από το άρθρο του προέδρου της ΟΛΜΕ Νίκου Τσούλια, «Η πολιτική πρόκληση μιας μεταρρύθμισης», εφ. *Τα Νέα*, 28/1/1998. «[Η κατάργηση της επετηρίδας σημαίνει] επαναφορά στο παρελθόν των πελατειακών σχέσεων και του ρουσφετιού», από συνέντευξη του προέδρου της ΔΟΕ Χρ. Χρήστου, εφ. *Τα Νέα*, 21/8/1997.

22. Πρόκειται για επιχειρήματα που στοχεύουν στην αμφισβήτηση της εγκυρότητας του διαγωνισμού, του συστήματος δηλ. που αντικαθιστά την «επετηρίδα». Ο διαγωνισμός ελέγχεται διότι υπονομεύει το κύρος των πτυχίων, διότι είναι μάλλον ακατάλληλη διαδικασία για την επιλογή των καλύτερων εκπαιδευτικών, διότι γενικά στερείται νοήματος. Ενδεικτικό το ακόλουθο απόσπασμα

Το παρελθόν, ωστόσο, έχει και τις ένδοξες στιγμές του. Τις μεγάλες απεργιακές κινητοποιήσεις και ιδιαίτερες τις νικηφόρες²³. Από αυτές η πιο πρόσφατη, η απεργία του 1988, διέθετε μαζικότητα, πάθος και δυναμισμό, προκάλεσε αλληπαλλήλες παραιτήσεις υπουργών και απέφερε απτά, υλικότατα, οφέλη. Διέθετε, δηλαδή, όλα εκείνα τα στοιχεία που απαιτούνται για να μυθοποιηθεί και να αναδειχθεί σε πρότυπο διεκδικητικού αγώνα. Οι σχετικές «ηρωικές» διηγήσεις λειτουργούν ως αντίστιξη (και ταυτόχρονα ως απάντηση) στις «μαρτυρικές». Υπενθυμίζουν μια ιστορικά καταξιωμένη δυνατότητα των εργαζομένων. Επιδρούν στο παρόν γεννώντας προσδοκίες, αν όχι για ένα καλύτερο, τουλάχιστον για ένα λιγότερο ζοφερό μέλλον.

Παράγοντας δεύτερος: *Οι αβεβαιότητες του μέλλοντος*

Η κατάργηση της «επετηρίδας» συνδέθηκε τόσο στον επίσημο λόγο των εκπαιδευτικών συνδικάτων όσο και στο φαντασιακό των εκπαιδευτικών με ανησυχίες, άγχη και αβεβαιότητες για την εξέλιξη του εργασιακού τους καθεστώτος στο άμεσο μέλλον. Η κατάργησή της, δηλαδή, θεωρήθηκε (καλύτερα: βιώθηκε) ως ένα πρώτο βήμα για την επιδείνωση και των άλλων πτυχών του εργασιακού καθεστώτος. Γράφει, για παράδειγμα, η ΟΛΜΕ στο επίσημο έντυπό της: «Η επετηρίδα διορισμών αφορά και τους μόνιμους εκπαιδευτικούς. Η τυχόν κατάργησή της θα λειτουργήσει ως κερκόπορτα για την επιδείνωση του μισθολογικού και του εργασιακού καθεστώτος στο σχολείο»²⁴. Η χρήση της λέξης «κερκόπορτα» συμπυκνώνει την «κατάσταση πολιορκίας» που βιώνει το συνδικάτο. Θα μπορούσαμε, βέβαια, να αποδώσουμε την υπερβολή στις ανάγκες της συνδικαλιστικής τακτικής. Οι ισχυρές ενδείξεις, όμως, μας οδήγησαν στην υπόθεση πως η απαισιοδοξία για το μέλλον διαπερνά το σύνολο των εκπαιδευτικών.

Για να ελέγξουμε την υπόθεσή μας προχωρήσαμε στην κατασκευή και διανομή ενός ερωτηματολογίου, το οποίο στόχευε να καταγράψει το βαθμό αισιοδοξίας ή

από δήλωση του προέδρου της ΟΛΜΕ Ν. Τσούλια, εφ. *Τα Νέα*, 5/8/1997: «Τι νόημα έχουν [οι εξετάσεις] αφού το επιστημονικό υπόβαθρο του καθηγητή πιστοποιείται από το πτυχίο, ενώ η παιδαγωγική του κατάρτιση από το πιστοποιητικό που θα έχει προκειμένου να συμμετάσχει στις εξετάσεις;» Οι ενστάσεις, ωστόσο, αυτού του τύπου δε φαίνεται να ανήκουν στο βασικό «οπλοστάσιο» των εκπαιδευτικών συνδικάτων. Χρησιμοποιούνται μάλλον ευκαιριακά και «ειρήσθω εν παρόδω» στο λόγο των ηγετικών στελεχών, σπανίως επαναλαμβάνονται σε περισσότερες από μία περιπτώσεις το καθένα και γενικά δε φαίνεται να έχουν υποστεί κάποια επεξεργασία ώστε να λειτουργήσουν ως πάγια επιχειρήματα.

23. Μόνο στην μεταπολίτευση είχαμε έξι απεργίες «διαρκείας». Οι τρεις (1979, 1980/81, 1990) ούρθηκαν στα δικαστήρια, κρίθηκαν «καταχρηστικές» και έληξαν άδοξα. Οι άλλες τρεις (1975/76, 1977, 1988) πέτυχαν τη μερική ικανοποίηση των αιτημάτων αναγκάζοντας τις τότε κυβερνήσεις να προσέλθουν στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων· βλ. Αθανάσιος Νίκας, *Το συνδικαλιστικό κίνημα των καθηγητών μέσης εκπαίδευσης*, 1983, Αθήνα, σσ. 94-95.

24. Βλ. *Πληροφοριακό Δελτίο της ΟΛΜΕ*, τεύχ. 654, Ιούνιος-Αύγουστος 1997.

απαισιοδοξίας των συνδικαλιστικών στελεχών της βάσης για την πορεία του εργασιακού τους καθεστώτος. Ως δείγμα επιλέξαμε όλα τα μέλη των διοικητικών συμβουλίων των ΕΛΜΕ και των δασκαλικών συλλόγων του δήμου Αθηναίων (συνολικά 72 άτομα). Το δείγμα δεν επιλέχθηκε τυχαία: παραδοσιακά οι συνδικαλιστές της περιοχής Αθηνών λειτουργούν ως διαμορφωτές της συλλογικής στάσης των εκπαιδευτικών. Οι ερωτήσεις που αφορούν άμεσα την ανακοίνωσή μας είναι δύο. Η πρώτη διερευνά το βαθμό αισιοδοξίας για την πορεία του εργασιακού καθεστώτος γενικά. Η δεύτερη ειδικά για το καθεστώς μονιμότητας, το οποίο στον επίσημο συνδικαλιστικό λόγο φαίνεται να συνδέεται άμεσα με την κατάργηση της «επετηρίδας». Από τις απαντήσεις προέκυψαν οι ακόλουθοι δύο πίνακες:

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Ερώτηση: «Πιστεύετε ότι τρ εργασιακό σας καθεστώς στο μέλλον: α) θα βελτιωθεί; β) δε θα αλλάξει; γ) θα επιδεινωθεί;»

Παράταξη	Βελτίωση	Στασιμότητα	Επιδείνωση	ΔΞ-ΔΑ	Σύνολο
ΠΑΣΚ-ΠΑΣΟΚ	2	6	10	2	20
ΔΑΚΕ-ΝΔ	2	1	13	—	16
ΔΕΕ-ΚΚΕ	—	—	13	—	13
ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ-«ΣΥΝ»	—	—	8	—	8
ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ-ΕΞ. ΑΡ.	1	—	14	—	15
ΣΥΝΟΛΟ	5	7	58	2	72

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

Ερώτηση: «Ειδικότερα για το καθεστώς μονιμότητας πιστεύετε ότι: α) θα βελτιωθεί; β) δε θα αλλάξει; γ) θα επιδεινωθεί;»

Παράταξη	Βελτίωση	Στασιμότητα	Επιδείνωση	ΔΞ-ΔΑ	Σύνολο
ΠΑΣΚ-ΠΑΣΟΚ	—	6	12	2	20
ΔΑΚΕ-ΝΔ	—	3	13	—	16
ΔΕΕ-ΚΚΕ	—	—	13	—	13
ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ-«ΣΥΝ»	—	1	7	—	8
ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ-ΕΞ. ΑΡ.	1	—	14	—	15
ΣΥΝΟΛΟ	1	10	59	2	72

Ο πρώτος πίνακας φανερώνει τον υψηλό βαθμό απαισιοδοξίας των συνδικαλιστικών στελεχών για την πορεία του εργασιακού καθεστώτος γενικά, σε όλες, δηλαδή, τις εκδοχές του: Το 80% εκτιμά πως θα επιδεινωθεί, το 10% προβλέπει στασιμότητα

και μόνο το 7% αισιοδοξεί. Αξίζει να τονίσουμε πως με μικρές ποσοτικές διαφοροποιήσεις, η απαισιοδοξία διαποτίζει τα στελέχη ανεξαρτήτως συνδικαλιστικής παράταξης. Την εικόνα επιβεβαιώνει και επιτείνει ο δεύτερος πίνακας. Για την εξέλιξη ειδικά του καθεστώτος μονιμότητας, ο βαθμός απαισιοδοξίας αυξάνει: Επιδείνωση προβλέπει το 82%, στασιμότητα το 14% και μόνο ένα άτομο που αντιπροσωπεύει το 1,38% του δείγματος αντικρίζει το μέλλον με αισιοδοξία.

Μέσα σε αυτό το αντικειμενικό, σχεδόν καθολικό, αίσθημα απαισιοδοξίας, εύλογα η κατάργηση της «επετηρίδας» αποτυπώνεται στη συνείδηση των εκπαιδευτικών ως ο προάγγελος μιας ευρύτερης επιδείνωσης του όλου πλέγματος των εργασιακών σχέσεων. Συνακόλουθα, όπως το βάρος του παρελθόντος έτσι και οι αβεβαιότητες του μέλλοντος θα βρουν τη θέση τους στον επίσημο συνδικαλιστικό λόγο και θα διαμορφώσουν το δεύτερο βασικό επιχείρημα υπέρ της «επετηρίδας»: «Υπερασπιζόμαστε το θεσμό της επετηρίδας γιατί (...) σηματοδοτεί το δικαίωμα στη σταθερή και μόνιμη εργασία με πλήρη ασφάλιση και ανθρώπινο ωράριο²⁵». Ο συνδικαλιστικός λόγος αποτυπώνει, αλλά και καλλιεργεί συστηματικά, την αγωνία για το μέλλον. Μέσα από αυτό το πρίσμα μπορούμε να ερμηνεύσουμε τη συμμετοχή στις κινητοποιήσεις και των μόνιμων εκπαιδευτικών. Η κατάργηση της «επετηρίδας» δεν τους επηρεάζει άμεσα και ως εκ τούτου θα μπορούσε να συναντήσει την αδιαφορία τους ή στην καλύτερη περίπτωση μια «χλιαρή» δήλωση συμπαραστάσης και αλληλεγγύης προς τους «αδιόριστους». Η ανησυχία τους, όμως, για μια γενικότερη ανατροπή των εργασιακών τους σχέσεων, και κυρίως για μια μελλοντική άρση της μονιμότητας, λειτούργησαν ως ισχυρότατα κίνητρα για ενεργή συμμετοχή.

Παράγοντας τρίτος: Η δυσφορία του παρόντος

Όπως είναι γνωστό, η κυβέρνηση Σημίτη, αμέσως μετά τις εκλογές (Σεπτέμβριος 1996), χάραξε ένα περιοριστικό οικονομικό πρόγραμμα με διακηρυγμένο στόχο τη σύγκλιση με την ΟΝΕ. Μέρος του προγράμματος ήταν και η εισαγωγή ενός νέου μισθολογίου για τους δημόσιους υπαλλήλους, το οποίο στόχευε ταυτόχρονα στον εξορθολογισμό του μισθολογικού συστήματος (κατάργηση των πολυποίκιλων επιδομάτων), τη συγκράτηση των μισθών στα ίδια επίπεδα και τη μερική αλλαγή των εργασιακών σχέσεων (σύνδεση μισθού με την αξιολόγηση). Οι εκπαιδευτικές ομοσπονδίες εκτίμησαν πως το μισθολόγιο α) καθλώνει τους μισθούς των εκπαιδευτικών β) μειώνει μακροπρόθεσμα τις δυνατότητες μισθολογικής αναβάθμισης γ) ανοίγει το δρόμο για ευρύτερες δυσμενείς αλλαγές στο εργασιακό καθεστώς. Με αίτημα, λοιπόν, τη ριζική του τροποποίηση θα κατέλθουν στις αρχές του 1997 σε έντονο και παρατεταμένο απεργιακό αγώνα (13 μέρες η ΔΟΕ, 54 μέρες η ΟΛΜΕ). Η

25. Απόσπασμα από ανακοίνωση της ΠΕΑΕ, *Το Δελτίο της ΠΕΑΕ*, τεύχ. 8-9, Απρίλιος 1997. Παρόμοια η δήλωση του Γρηγόρη Καλομοίρη, αντιπροέδρου της ΟΛΜΕ, εφ. *Εξουσία*, 6/8/1997: «Η επετηρίδα (...) διασφαλίζει ένα εργασιακό καθεστώς με σταθερότητα και αντικειμενικότητα, απαραίτητο στο χώρο της εκπαίδευσης».

σύγκρουση, αντανακλώντας έναν ωμό συσχετισμό δυνάμεων ανάμεσα στην πολιτική εξουσία και τα εκπαιδευτικά συνδικάτα, θα αποβεί προς όφελος του ισχυροτέρου. Τα συνδικάτα θα ηττηθούν. Η απεργία, όμως, θα επιδράσει καταλυτικά στην εκλογική συμπεριφορά των εκπαιδευτικών: στις συνδικαλιστικές εκλογές που ακολούθησαν (Ιούνιος 1997) ο συσχετισμός δυνάμεων μεταβλήθηκε προς όφελος της Αριστεράς και κυρίως των παρατάξεων που κινούνται στον ιδεολογικό χώρο της εξωκοινοβουλευτικής Αριστεράς (στο εξής Παρεμβάσεις). Στην ΟΛΜΕ η Αριστερά (και στις τρεις εκδοχές της) θα αυξήσει τα ποσοστά της κατά οκτώ ποσοστιαίες μονάδες. Τη μερίδα του λέοντος (5,5 %) θα αποσπάσουν οι Παρεμβάσεις. Αντίστοιχα η σοσιαλιστική ΠΑΣΚ και η δεξιά ΔΑΚΕ θα χάσουν από 3 και 5 ποσοστιαίες μονάδες αντίστοιχα (βλ. Πίνακας 3)²⁶.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

Η δύναμη των παρατάξεων στις εκλογές για τους αντιπροσώπους του συνεδρίου της ΟΛΜΕ σε 69 από τις 85 τοπικές ενώσεις*

ΠΑΡΑΤΑΞΕΙΣ-ΚΟΜΜΑΤΑ	7ο ΣΥΝΕΔΡΙΟ 1995		8ο ΣΥΝΕΔΡΙΟ 1997	
ΠΑΣΚΕ-ΠΑΣΟΚ	10.329	40,1%	10.240	37,3%
ΔΑΚΕ-Ν.Δ.	7.610	29,5%	6.620	24,1%
ΔΕΕ-ΚΚΕ	2.114	8,2%	2.774	10,1%
Συνεργασία-ΣΥΝ	4.441	17,2%	4.956	18,0%
Παρεμβάσεις-ΕΞ. ΑΡ.	1.246	4,8%	2.839	10,3%
ΣΥΝΟΛΟ	25.740	100,0%	27.429	100,0%

Πηγή: Αρχείο ΟΛΜΕ

* Στις υπόλοιπες ΕΛΜΕ οι εκλογές διενεργήθηκαν με ενιαίο ψηφοδέλτιο και δεν ήταν δυνατή η έγκυρη καταγραφή του ποσοστού κάθε παράταξης.

Αν μάλιστα επικεντρωθούμε στις πέντε ΕΛΜΕ της Αθήνας, για τις οποίες καταγράψαμε τον βαθμό απαισιοδοξίας, θα διαπιστώσουμε πως η άνοδος των Παρεμβάσεων υπήρξε ακόμα μεγαλύτερη – σημαντικά μεγαλύτερη από τον πανελλαδικό μέσο όρο (βλ. Πίν. 4). Οι ΕΛΜΕ αυτές, όντας στον χώρο των εξελίξεων, φαίνεται να λειτουργούν ως η «ατμομηχανή» του συνδικαλιστικού κινήματος των καθηγητών.

26. Είναι ίσως περπτό να διευκρινίσουμε πως αναφερόμαστε αποκλειστικά στη συνδικαλιστική εκλογική συμπεριφορά των εκπαιδευτικών και όχι στην πολιτική αντίστοιχη. Δε γνωρίζουμε δηλαδή – και δε μας ενδιαφέρει εδώ – αν οι εκπαιδευτικοί, που ως μέλη του συνδικάτου τους ψήφισαν τις αριστερές παρατάξεις, ως πολίτες θα ψηφίσουν και αριστερά κόμματα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

Το ποσοστό και η ποσοστιαία μεταβολή της δύναμης των Παρεμβάσεων στην Αθήνα

ΕΛΜΕ	Ποσοστό 1995	Ποσοστό 1997	Διαφορά
Α' ΑΘΗΝΑΣ	33 %	47,8 %	+ 14,8%
Β' ΑΘΗΝΑΣ	2,2 %	25,3 %	+ 23,1%
Γ' ΑΘΗΝΑΣ	8,9 %	16,8 %	+ 7,9%
Ε' ΑΘΗΝΑΣ	15,6 %	27,7 %	+ 12,1%
ΣΤ' ΑΘΗΝΑΣ	5,2 %	8,7 %	+ 3,5%
Πανελλαδικός Μ.Ο.	4,8 %	10,3 %	+ 5,5%

Πηγή: Αρχείο ΟΛΜΕ

Για τη ΔΟΕ δε διαθέτουμε στοιχεία που να καταγράφουν το συσχετισμό δυνάμεων στη βάση. Θα περιοριστούμε, λοιπόν, στο επίπεδο των συνεδρίων. Όπως φαίνεται στον πίνακα 5, η ΠΑΣΚ διατηρεί τις δυνάμεις της, η ΔΑΚΕ χάνει σχεδόν 4 μονάδες, ενώ η Αριστερά στο σύνολό της ανέρχεται κατά 3,57%. Παρουσιάζεται, δηλαδή, και εδώ άνοδος της Αριστεράς, αν και αισθητά μικρότερη σε σχέση με την ΟΛΜΕ (όπως άλλωστε μικρότερη ήταν και η απεργία). Και εδώ, όμως, το μεγαλύτερο ποσοστό αύξησης εμφανίζουν οι Παρεμβάσεις με 2,59%. Η τάση, δηλαδή, παρ' ότι πιο αδύναμη, επιβεβαιώνεται και στη ΔΟΕ.

ΠΙΝΑΚΑΣ 5

Αριθμός αντιπροσώπων της κάθε παράταξης στα συνέδρια της ΔΟΕ (1995, 1997)

Παράταξεις	Αριθμός Αντιπροσώπων		Διαφορά
	1995	1997	
ΠΑΣΚ-ΠΑΣΟΚ	50,46%	50,85%	+0,39
ΔΑΚΕ-ΝΔ	33,56%	29,61%	- 3,95
Πρωτοβουλία-ΣΥΝ	6,01%	7,51%	+1,5
ΔΕΕ-ΚΕΕ	7,17%	6,65%	- 0,52
Παρεμβάσεις-ΕΞ.ΑΡ.	2,77%	5,36%	+2,59

Πηγή: Διδασκαλικό Βήμα, τεύχ. 1088, Ιούνιος-Ιούλιος 1997.

Συνοψίζουμε: το 1997 η μισθολογική πολιτική της κυβέρνησης προκάλεσε την έντονη δυσφορία των εκπαιδευτικών, η οποία εκφράστηκε με έντονες και παρατεταμένες απεργίες. Το άδοξο τέλος, η ήττα, θα επιτείνει τη δυσφορία και θα επηρεάσει τη συνδικαλιστική εκλογική συμπεριφορά των εκπαιδευτικών προς όφελος της Αριστε-

ράς και κυρίως των Παρεμβάσεων. Στη συγκυρία αυτή η κυβέρνηση θα επιλέξει να ανοίξει το μέτωπο της «επετηρίδας». Η γενικευμένη δυσφορία και ριζοσπαστικοποίηση²⁷ των εκπαιδευτικών διαμόρφωσε ένα κλίμα ευνοϊκό για τις οξυτάτες συγκρούσεις που είδαμε να εκτυλίσσονται μπροστά στα εξεταστικά κέντρα.

Στο σημείο αυτό αξίζει να υπογραμμίσουμε ορισμένες αποκλίσεις ανάμεσα στους καθηγητές και τους δασκάλους. Αποκλίσεις αρχικά στο βαθμό της γενικής, ευρύτερης απαισιοδοξίας (πίνακας 1): Η απαισιοδοξία των δασκάλων είναι σημαντική (ποσοστό δυσοίωνων προβλέψεων 71,42%): των καθηγητών σχεδόν απόλυτη (ποσοστό δυσοίωνων προβλέψεων 86,48%). Αποκλίσεις επίσης στο βαθμό δυσφορίας και ριζοσπαστικοποίησης: η ριζοσπαστικοποίηση των δασκάλων είναι σημαντική, (άνοδος της Αριστεράς κατά 3,57%), των καθηγητών σημαντικότερη (άνοδος της Αριστεράς κατά 8,2%). Αποκλίσεις, τέλος, στον απεργιακό οίστρο: Η ΔΟΕ θα εκφράσει την αντίθεσή της στο μισθολογικό με 13 ημέρες απεργία, η ΟΛΜΕ με 54 ημέρες, δηλαδή με αγώνα μέχρις εσχάτων. Οι αποκλίσεις αυτές αποτελούν ενδείξεις για μια βαθύτερη διαφορά στάσης ανάμεσα στους δυο συγγενείς κλάδους που χρειάζεται να ερμηνευθεί. Αν και μια τέτοια προσπάθεια ξεφεύγει από τα όρια της δικής μας εργασίας, μπορούμε σε πολύ αδρές γραμμές να σκιαγραφήσουμε ένα πλαίσιο ερμηνείας. Νομίζουμε, λοιπόν, πως οι αιτίες μπορούν να αναζητηθούν σε τρεις κυρίως κατευθύνσεις: α) στις διαφορετικές φαντασιακές εικόνες της κοινωνίας για τους δυο ρόλους, β) στη διαφορά κοινωνικής προέλευσης δασκάλων και καθηγητών και ενδεχομένως στη διαφορά βαθμού και κατεύθυνσης κοινωνικής κινητικότητας και γ) στην προϊούσα κοινωνικοοικονομική υποβάθμιση των καθηγητών κατά τη μεταπολεμική περίοδο σε αντίθεση με την οικονομική τουλάχιστον βελτίωση της θέσης των δασκάλων.

Συμπεράσματα

Η ανάλυση που προηγήθηκε κατέδειξε ως αιτίες της συμπεριφοράς των εκπαιδευτικών συνδικάτων (άρνηση για διαπραγμάτευση και συμβιβασμό, έντονες πρακτικές δράσης) τις ακόλουθες τρεις: α) Το βάρος του παρελθόντος, τους φόβους, δηλαδή, που πηγάζουν από τη μεταβίβαση της συλλογικής μνήμης από γενιά σε γενιά: β) την αγωνία για το μέλλον, τις αβεβαιότητες, δηλαδή, των εκπαιδευτικών για την εξέλιξη του εργασιακού τους καθεστώτος και γ) τη δυσφορία του παρόντος, τη δυσφορία δηλαδή, που προέρχεται από την τρέχουσα πολιτική της κυβέρνησης στα θέματα που αφορούν την εκπαίδευση και τους εκπαιδευτικούς.

Με άλλα λόγια, τα εκπαιδευτικά συνδικάτα προέκριναν τη στρατηγική της ρήξης τη στιγμή που θεώρησαν πως απειλείται το σύνολο του εργασιακού τους καθεστώτος. Υπό αυτή την έννοια η πορεία προς την απόλυτη ρήξη πρόβαλλε ως «ορθο-

27. Χρησιμοποιούμε εδώ τον όρο για να δηλώσουμε αποκλειστικά τη μετακίνηση προς τις παρατάξεις της κομμουνιστικής Αριστεράς και κυρίως της εξωκοινοβουλευτικής πλευράς της.

λογικός μονόδρομος». Όμως η πρόσληψη της κυβερνητικής πολιτικής ως απόλυτα απειλητικής για τα συμφέροντα των εκπαιδευτικών έγινε με βάση αισθήματα «σχετικής δυσφορίας»²⁸, τα οποία αισθήματα προϋπήρχαν των συγκεκριμένων επιλογών της κυβέρνησης.

Βεβαίως η δυσφορία θα μπορούσε αντί για την απόλυτη ρήξη να οδηγήσει στη συλλογική μοιρολατρεία. Εδώ, όμως, θα λειτουργήσει η δεύτερη «ηρωική» παράδοση. Το μυθοποιημένο πρότυπο της νικηφόρας απεργίας (με άμεσες αναφορές σε εκείνη του 1988) θα καλλιεργεί προσδοκίες για αποτροπή του ζοφερού μέλλοντος μέσω δυναμικών κινητοποιήσεων. «Οι προσδοκίες των ανθρώπων», σημειώνει ο Klandermans, «στηρίζονται σε προηγούμενες εμπειρίες»²⁹. Έτσι, άλλωστε, ερμηνεύεται και η ενίσχυση της άκρας Αριστεράς: οι εκπαιδευτικοί ψηφίζουν τους κατ'εξοχήν φορείς της «απεργιακής κουλτούρας».

Εντέλει, αν θέλαμε να περιγράψουμε την όλη διαδικασία με μια σειρά προτάσεων, θα φτάναμε στο ακόλουθο, που θα μπορούσε να έχει τον τίτλο «Ο κύκλος της δυσφορίας»:

Οι εκπαιδευτικοί είναι σχετικά δυσαρεστημένοι από το επάγγελμά τους

Η κυβέρνηση αλλάζει τα δεδομένα (μισθολογικό)-1997

Τα συνδικάτα απαντούν με απεργία

Η κυβέρνηση εμφανίζεται άκαμπτη

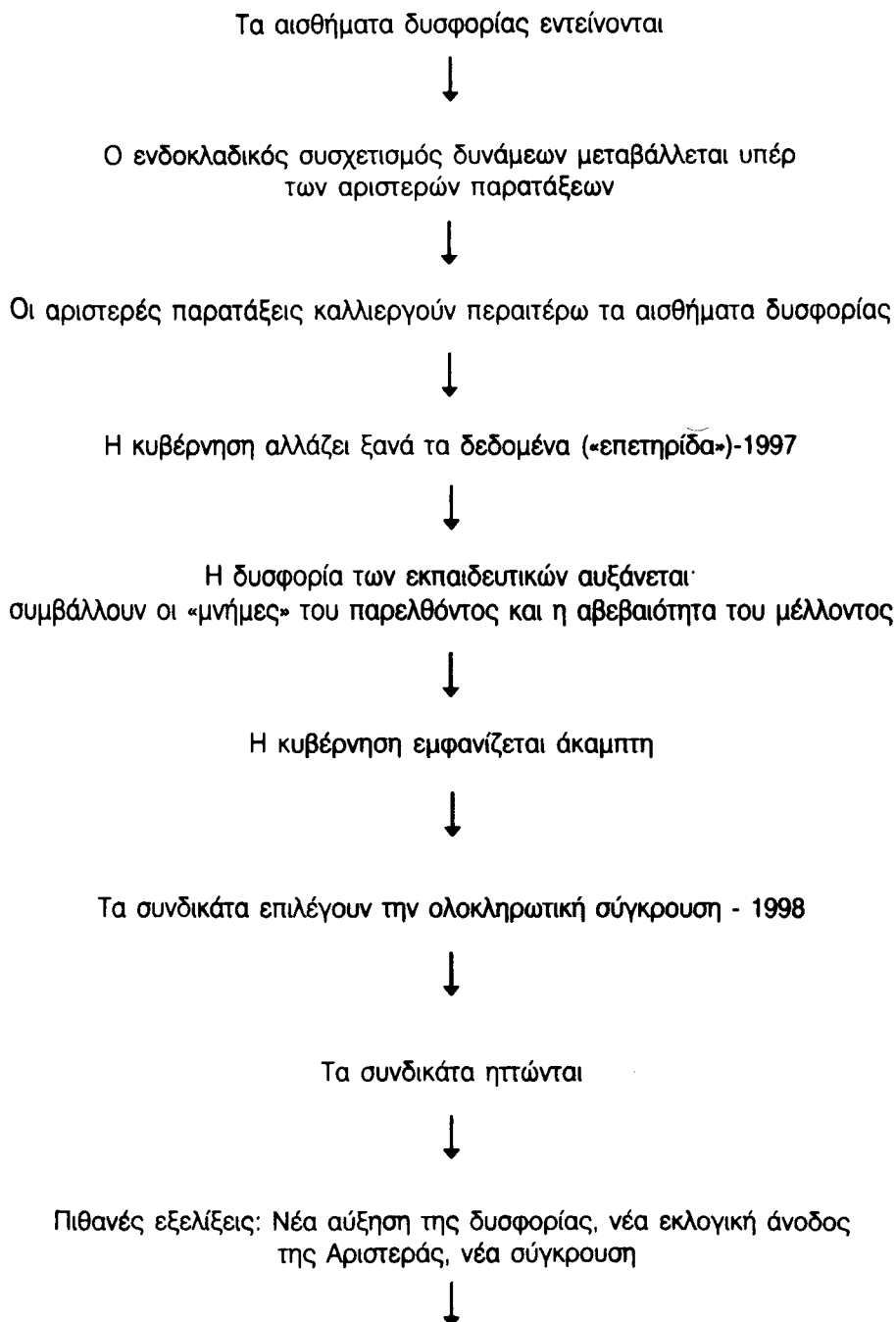

Τα συνδικάτα ηττώνται

28. Raymond Boudon, «La logique de la frustration relative», *Archives Européennes de Sociologie*, 38, 1977, σσ. 3-26· Ted Gurr, *Why men rebel*, Princeton University Press, Πρίνστον, 1971.

29. Bert Klandermans, *ό.π.* (σημ. 4), σελ. 598.

Ο «κύκλος της δυσφορίας», όπως εικονίζεται στο σχήμα, προοιωνίζει μια νέα αύξηση της δυσφορίας των εκπαιδευτικών, η οποία θα εκφραστεί πιθανότατα με μια νέα εκλογική άνοδο της συνδικαλιστικής Αριστεράς στις επερχόμενες συνδικαλιστικές εκλογές (Ιούνιος 1999). Αν έτσι συμβεί, ίσως να έχουμε μια τρίτη σύγκρουση ανάμεσα στην κυβέρνηση και τα εκπαιδευτικά συνδικάτα στο προσεχές μέλλον. Ως πιθανότερο αντικείμενο προβάλλει μια δεύτερη διάταξη της «εκπαιδευτικής μεταρρύθμισης», η οποία επίσης συνδέεται ποικιλότροπα με το εργασιακό καθεστώς. Πρόκειται για τη διάταξη που ρυθμίζει το καθεστώς αξιολόγησης των εκπαιδευτικών. Αν η πρόβλεψή μας επιβεβαιωθεί, ο «κύκλος της δυσφορίας» δεν έχει ακόμη κλείσει.

ΠΗΓΕΣ

- Εκπαιδευτικά περιοδικά ετών 1990-98: *Αντιτετράδια της Εκπαίδευσης, Εκπαιδευτική Κοινότητα*.
- Επαγγελματικά έντυπα ετών 1997-98: *Δελτίο της ΟΛΜΕ, Διδακταλικό Βήμα, Δελτίο της ΠΕΑΕ*.
- Εφημερίδες των ετών 1997-98: *Τα Νέα, Το Βήμα, Εξουσία, Ελευθεροτυπία, Αυγή*.
 Αρχείο ΟΛΜΕ.
- Ερωτηματολόγιο σε 72 συνδικαλιστικά στελέχη.
 Συνέντευξη με τον Γ. Κληρήφανο, αντιπρόεδρο της Ένωσης Αναπληρωτών.
 Συνέντευξη με τον Γ. Γαλάνη, μέλος του ΔΣ της Ένωσης Αδιορίστων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Boudon, Raymond, «La logique de la frustration relative», *Archives Européennes de Sociologie*, 38, 1977, σσ. 3-26.
- Crozier, Michel, Friedberg Erhard, *L'acteur et le système*, Παρίσι, Seuil, 1977.
- Elster, John, *Rational Choice*, New York University Press, Νέα Υόρκη, 1986.
- Gurr, Ted, *Why men rebel*, Princeton University Press, Πρίνστον, 1971.
- Hirschman, Albert, *Development projects observed*, Ουάσιγκτον, Brookings Institution, 1967.
- Ζαμπέτα, Εύη, *Η εκπαιδευτική πολιτική στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση 1974-1989*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1992.
- Klandermans, Bert, «Mobilization and Participation: Social-Psychological Expansions of Resource Mobilization Theory», *American Sociological Review*, 49, 1984, σσ. 583-600.
- Καλύβας, Στάθης, «Ορθολογική επιλογή και συγκριτική πολιτική», *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, τεύχ. 10, 1997, σσ. 84-121.
- Κατσαντώνης, Γιάννης, *Οι δάσκαλοι στους αγώνες για ψωμί, παιδεία, ελευθερία*, Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα, 1981.
- Κλάδης, Διονύσιος, *Η βασική εκπαίδευση και το σύστημα διορισμού των ελλήνων εκπαιδευτικών*, Αθήνα, 1991.
- Lafargue, Jerome, *La protestation collective*, Nathan, Παρίσι, 1998.

- Μαραντζίδης, Νίκος, «Το παράλογο στην εκλογική συμπεριφορά», *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, τχ. 23, 1998, σσ. 65-84.
- Μαυρογορδάτος, Γιώργος, *Μεταξύ Πτυσοκάμπτη και Προκρούστη. Οι επαγγελματικές οργανώσεις στη σημερινή Ελλάδα*, Αθήνα, Οδυσσέας, 1988.
- von Neumann, John-Morgenstern, Oskar, *Theory of games and economic behavior*. Princeton University Press, Πρίνστον, 1953.
- Νίκας, Αθανάσιος, *Το συνδικαλιστικό κίνημα των καθηγητών μέσης εκπαίδευσης*, Αθήνα, 1983.
- Olson, Mancur, *Η λογική της συλλογικής δράσης*, Παπαζήσης, Αθήνα, 1991.
- Πυργιωτάκης, Ι. Ε., *Η οδύσσεια του διδασκαλικού επαγγέλματος*, Κυριακίδης, Θεσσαλονίκη, 1992.